

ELS PIONERS DELS ESTUDIS SOBRE PERIODISME A CATALUNYA

JOSEP MARIA CADENA I CATALÁN

Posat a parlar dels peoners de la recerca sobre comunicació a Catalunya, assenyalaré que a la majoria d'ells gairebé els hem pogut conèixer i a altres els trobem en aquesta sala i els podem saludar amb afecte i agraïment. Donat com han anat les coses a casa nostra, la veritable recerca sobre la comunicació acaba de començar des d'un punt de vista seriosament científic. Tots els precedents que podem esmentar són intents de caire romàntic i patriòtic, molt lloables i perfectament vàlids en la seva finalitat, que examinaren la comunicació amb criteris polítics. Els temps no donaven pas per més i les necessitats de cada hora demanaven patriotes que fossin científics en la major mesura possible.

La primera referència erudita als mitjans de comunicació a Catalunya, dedicada a la premsa escrita, que era l'única que llavors hi havia, la trobem al *Suplemento a las Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los escritores catalanes publicado por el Excmo. e Ilmo. Sr. D. Félix Torres Amat por el Dr. D. Juan Corminas, presbítero canónigo de Burgos*. El llibre, realitzat a la impremta Arnaiz, de Burgos, l'any 1849, és continuació i ampliació del famós volum de Torres Amat, bisbe d'Astorga, editat a Barcelona l'any 1836, sota el tòrcul de la impremta J. Verdager. I obeeix a la mateixa finalitat que buscava Torres Amat, expressada al final del Pròleg del llibre amb aquesta frase dedicada als bibliotecaris: «¡Ojalá que sepan aprovechar las luces y amor patrio con que las academias y literatos particulares se interesarán en el aumento de este establecimiento nacional de Cataluña!»

Joan Corminas, nascut a Manlleu en data no establerta i mort a Burgos l'any 1854, fou canonge, secretari i governador eclesiàstic d'aquell arquebisbat. Publicà diferents obres, però ha quedat pel seu

Suplemento, amb el qual desitjà omplir les llacunes deixades per Torres Amat amb el mateix criteri que aquell pel que fa a la catalanitat. Així deixà escrit en el Pròleg de l'obra el següent, connectant en tot amb Torres Amat: «El autor de las Memorias advirtió en el prólogo que ha reputado catalán a todo escritor hijo de los condados de Rosellón, Vallespir y otros distritos, que estaban unidos con nuestra provincia antes de haberse agregado al reino de Francia; mas no a los que han escrito después de separados de Cataluña aquellos países: aunque haya sido el catalán lengua todavía de uso vulgar en el Rosellón y otros distritos. Consiguientes a esta prevención pondremos en este Suplemento artículos de autores, que vivían antes del año de 1659 en que se hizo la separación; y por igual motivo, siguiendo el ejemplo del Sr. Torres Amat, incluiremos de algunos mallorquines por razones especiales: dejando los demás para los bibliógrafos de las Islas Baleares, ricas hace tiempo por su propia literatura y por los depósitos de las bellas artes.» Com és perfectament comprensible, el patriotisme de Torres Amat i de Corminas tenia unes limitacions imposades per la prudència política i per la necessitat personal del moment.

Dins el *Suplemento* de Joan Comerma, les pàgines 332-335 (esmentem l'edició facsimilar feta per Curial l'any 1973), són dedicades a «Algunas publicaciones periódicas». L'autor no dóna gran importància a la matèria i per estalviar-se possibles crítiques fa la següent introducció: «Dejamos a un lado la prensa política, y sin sernos posible seguir una por una las publicaciones que se han visto en varios puntos de Cataluña, notaremos las religiosas, científicas, artísticas, etcétera, de las que tenemos noticia.»

I de quines publicacions té coneixement Corminas? Doncs de 39 periòdics, que van des de l'*Almacén patriótico de frutos literarios, históricos, civiles, políticos, geográficos, físicos, naturales, mitológicos y religiosos*, que començà la seva publicació a Mataró l'any 1820, fins a la *Librería religiosa*, que començà a sortir pel desembre del 1848. Un veritable calaix de sastre amb molt pocs elements i amb una informació que no arriba més enllà del títol, la majoria de vegades. Dóna poc ajut a l'investigador, que malgrat tot ha d'agrair aquest precedent com un signe de visió, encara que confosa, de la importància de la comunicació a Catalunya en el segle XIX.

Un segon precedent, més important encara que el de Corminas, és el que pot trobar-se en l'obra de Claudio Girbal, *Escritores Gerundenses*, així com en les seves *Memorias literarias de Gerona*. Més notable seria l'aportació d'Enrique Claudio Girbal amb el seu article «El periodismo en Gerona», publicat a *Revista de Gerona* l'any 1894.

El peoner de la recerca sobre comunicació a Catalunya, encara que des d'un caire més patriòtic que científic, fou l'historiador, jurista

i polític empordanès Josep Pella i Forgas (1852-1918). Portat pels seus afanys polítics, publicà a la revista *La Renaixensa* durant l'any 1879 una sèrie de quatre articles sobre «Periodisme. Estudis històrics dels de Catalunya».

Pella i Forgas pensava, com deixà escrit en la justificació de motius, que «una història de l'opinió pública, d'aquest aplec d'individuals pensaments que com l'harmonia d'un cor és la veu de tots sense ésser de ningú [...] seria la síntesi millor de la nostra tradició; potser la més patriòtica per a mostrar la persistència del nostre geni nacional català en totes èpoques, però també seria la més dificultosa».

Entenia Pella i Forgas, essencialment polític, que calia deixar de «recomptar fets d'armes, festes i glòries», ja que s'havien acabat els annals de la força, «que de sang són llurs paraules escrites i els seus monuments són pilots de ruïnes». Calia, al seu entendre, «que algú arribés a escriure la història del pensament a Catalunya volent fer-hi lloc en un capítol, en altres nacions ja escrit, sobre el periodisme».

La voluntat patriòtica de Pella i Forgas queda ben clara quan exalta Catalunya com a primer lloc d'Espanya on sortí un periòdic. Tant en els seus articles a *La Renaixensa* com en l'obra *Los Fueros de Cataluña*, feta en col·laboració amb Josep Coroleu, dona per bo que la famosa *Gazeta* de Jaume Romeu, que porta data del 1641, fou un veritable periòdic. Des de Pella i Forgas fins a pràcticament avui, s'ha donat com article de fe d'historiografia periodística a Catalunya que la *Gazeta* va néixer, com diu en el seu paràgraf de presentació, de «la curiositat dels impressors de França», quan potser era més bé un full d'intoxicació política creat pels serveis de propaganda de Joan d'Àustria. Joan Torrent i Pedro Gómez Aparicio van discutir sobre el tema sense arribar a entrar-hi a fons. José Altabella, erudit de la premsa espanyola en general, em digué personalment que tenia proves de la falsetat de la *Gazeta*, però no conec pas que les hagi publicades. L'anècdota del fet, quan ja han passat més de cent anys de l'afirmació primera de Pella i Forgas, demostra l'estat embrionari en què s'ha mogut la investigació sobre la comunicació a Catalunya. Estat motivat des d'aquí per raons de conveniència política, ja que no ens podien arrabassar pas una glòria periodística —som els primers, som els primers—, però que ara caldria estudiar a fons.

Penso que no puc pas abusar en aquesta comunicació de l'atenció dels oients ni de la benevolença dels altres companys d'exposició. Per això aniré a abreujar i a donar només uns detalls esquemàtics dels altres peoners de la comunicació a Catalunya.

A Barcelona ens trobem amb Francesc Carreras i Candi, que a la seva *Geografia de Catalunya* dona unes llistes de periòdics publicats a Gràcia, Sant Martí i Sant Andreu. I també l'historiador i bibliòfil Antoni Elias i de Molins que publicà a la *Revista de Archivos, Biblio-*

tecas y Museos (Madrid, 1899) el treball «El periodismo en Cataluña desde mediados del siglo XVII hasta el año 1868» i a *Cultura Española* (Madrid, 1908), «El periodismo en Cataluña (años 1808 a 1814)».

La gran figura, però, de la nostra historiografia periodística fou Joan Givanel i Mas (Barcelona, 1868-1947), que ens deixà la monumental *Bibliografía Catalana. Premsa* en dos volums i un altre d'índexs, publicada entre 1931 i 1937 per la benemèrita Institució Patxot. Es tracta d'un treball de base en el qual han pouat la majoria dels qui han treballat en la nostra premsa i que fou la base de les fitxes que ajudaren a la realització de la *Història de la Premsa Catalana* de Joan Torrent i Rafael Tasis (Barcelona, 1965).

Joan Givanel, que havia guanyat prestigi com a cervantista, dedicà la seva activitat d'erudit a facetes tan diverses com el teatre, els presudònims i l'argot. Però els seus treballs de recerca historiogràfica sobre premsa són els més singulars i els que estableixen els fonaments més sòlids a Catalunya dins una especialitat molt poc conreuada.

Finalment esmentaré els noms de Lluís Bertran i Pijoan, que amb la seva *Premsa de Catalunya* (Barcelona, 1931) donà molta documentació facsimilar i que amb altres treballs de camp amplià coneixements de Josep Maria Miquel i Vergés, autor de *La premsa catalana del vuit-cents* (Barcelona, 1937) i del notable article «El simbolisme patriòtic a través de les capçaleres dels periòdics renaixentistes» a la *Revista de Catalunya* l'any 1934, i a Joaquim Álvarez Calvo, autor d'una biografia del *Diario de Barcelona* —ara feliçment recuperat per a la llengua catalana després d'uns anys d'obligat silenci per causes molt complexes— i creador d'una singular revista anomenada *El periodismo en Barcelona*, que es publicà durant la Guerra Civil.

Crec que caldria establir una bona relació raonada dels treballs, tant llibres com articles, que s'han publicat sobre la nostra premsa. I en ella tindrien lloc destacat els investigadors comarcals que en diferents poblacions de Catalunya, d'una manera tossuda i dins el general silenci, han lluitat per a recuperar de l'oblit històric moltes publicacions catalanes.